

**KAPRONCZAY KÁROLY:
WERTNER MÓR (1849–1921)¹**

Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai, Gazda István vezetésével, közreműködött: Szállási Árpád

A magyar orvostörténet-írás különös, de igen hamar elfeledett egyénisége volt Wertner Mór, akinek életművét elsősorban a hazai történetírás, elsősorban a genealógia tudománya tartja számon. E szakterületen kifejtett munkássága olyan elmélyült kutatásokon nyugodott, hogy már életében – szűkebb ismeretségi körén kívül – a történelem tudománya iránt érdeklődők és a könyvszeretők tábora nem is feltételezte, hogy a nemzetközi hírnévnek örvendő tudós alapképesítése orvos, sőt élete végéig orvosi gyakorlatából élt, fedezte kutatásainak költségeit. Kevesen voltak kortársai között, akik annyira ismerték és kutatták középkori oklevéltárainkat, mint ez a szerény körülmények között élt falusi orvos. Szinte hihetetlen bőségben kerültek ki tolla alól a kisebb-nagyobb lélegzetű, a magyar történelem kiemelkedő egyéniségeinek, családjainak genealógiáját, családi leszármazását feldolgozó tanulmányok.

A fényes tudományos pályát tehát orvostudományi és orvostörténeti kutatások s publikálások előzték meg. Sokáig e két szakterületet egy időben végezte, de első történettudományi publikációinak sikerei ellenére sem adta fel orvosi tevékenységét, nem szédítették meg külföldi történelemtudományi társasági tiszteletbeli tagságai sem.

Valójában ki volt Wertner Mór, milyen orvosi-orvostörténeti szakirodalmi tevékenységet fejtett ki?

Életútja és orvosi pályafutása csupán néhány mondatban összegezhető. Spácon (Pozsonytól nem messze) született 1849. július 26-án, de már iskolai tanulmányait Temesvárott végezte. Útja innen Bécsbe vezetett, ahol 1874-ben orvosi oklevelet szerzett a bécsi orvosi karon. Végzése után Csicsón (Komárom vármegyében), majd Szencen (Pozsony vármegyében) működött gyakorló orvosként, de 1890–1893 között Pozsonyban tevékenykedett tiszteletbeli főorvosként. Ezután Muzslán vállalt járási orvosi állást, amelyben döntő szerepet játszott az a tény, hogy a közeli esztergomi primás levéltár vonzkörében szeretett volna élni. E vármegye is tiszteletbeli főorvosi címmel tüntette ki. Nyugalomba vonulása után Párkányban telepedett le, így 1921. június 8-án, már a trianoni határokon túl, hunyt el.

Orvosszakírói tevékenysége kezdetben orvosi gyakorlatához kötődött, amit tükröznek közleményei is. Vidéken élő gyakorló orvosként éles szemmel figyelte a falu közegészségügyi állapotát, a helyhatóság által alkalmazott orvos kiszolgáltatott helyzetét és egészségügyi szempontokból gyakran járatlan munkaadóival szemben. Világosan látta az 1876. évi közegészségügyi törvény jelentőségét, annak az ország közegészségügyi állapotán jobbitani kívánó szándékait, viszont kritikus írásaival, a törvény és a vidéki valóság, a törvény adta lehetőségek és a helyhatóságok fékező erői között feszülő ellentmondásokra is fel kívánta hívni a figyelmet. A 'Gyógyászat'-ban megjelent tárcáiban nemcsak a vidéki gyakorlat nehézségeit ábrázolta, hanem ezzel olyan problémákra világított rá, amik éppen megoldásra vártak. A Gyógyászat 'Államorvostan' című mellékletében 1880-ban megjelent háromrészes írása – 'Falusi

közegészségügyünk s egészségügyi rendőrségünkről’ – a vidék elmaradott közegészségügyi állapotát ellenőrizni hivatott szakigazgatás hiányára, illetve a létező negatívumaira hívta fel a figyelmet, tett javaslatokat. Egy évvel később a falusi iskolák tarthatatlan közegészségügyi állapotáról értekezett, gondolatai találkoztak Fodor József iskola-egészségügyet megreformáló elképzeléseivel. Szinte ezt dokumentálta tapasztalataival. E tárgykörből talán leghatásosabb írása 1883-ban jelent meg a ‘Gyógyászat’ hasábjain, amikor is az Országos Közegészségügyi Tanácshoz fordult az állategészségügy hiányosságainak elmaradottságából eredő, és az emberek egészségét fenyegető tényezők orvoslásáért.

A medicinával kapcsolatos szakirodalmi tevékenységének legnagyobb területe az orvostörténelem. Első ilyen tárgyú írásaiban is tükröződik a későbbi elmélyült történetkutató, hiszen az összefüggések feltárása mellett igen nagy figyelmet fordított a tények feltárására. Egyszerűen mintaszerűek „szárnypróbálgatásai”, hiszen az adatokat nemcsak feltárta, hanem értelmezte, helyreigazította. Foglalkozott az ókori kelet orvostudományával, cikksorozatot jelentetett meg az ókori görög-római fürdőkről, a fürdőkultúrákról, tizenegy részes sorozatban dolgozta fel a demográfiai viszonyok alakulását a legkorábbi kezdetektől a saját koráig, az ókori szülészeti kultúrát, a higiéniai ismeretek fejlődését stb. E tanulmányokat adta ki az ‘Orvostörténeti tanulmányok’ című füzetében, míg e tárgykörből német nyelven is összefoglalást adott ki nyomtatásban. nemzetközi érdeklődést váltott ki viszont az 1880-ban a ‘Deutsches Archiv für Geschichte der Medizin und Medizinische Geographie’ című folyóiratban megjelentetett terjedelmes tanulmánya az 1708–1711 között Magyarországon dúló pestisjárványról.

Nem szabad megfeledkeznünk orvosi filozófiai tárgyú tanulmányairól, amelyek érintették az orvosi hivatás eszmei alapjait, az orvosi pálya iránti – akkor tapasztalt – közömbösség okait stb. E tárgykörhöz kapcsolódik a diagnózis történetét nyomon követő tanulmánya, de foglalkozott hatrészes cikksorozattal az ókori és a középkori orvosi iskolákkal, tizennégy részben népgyógyászattal, alkémiával, régi kórmeállításokkal, halotti anyakönyvekből kikövetkeztethető halálozási és betegség-statisztikákkal stb.

Azonban legmaradandóbb és a ma számára is sokatmondó írása az ‘Orvostan és a történelem’, illetve az ‘Orvostan és a bölselet’ címen megjelentetett cikksorozata volt. Wertner Mór is erősen foglalkoztatták a hazai orvostörténelem oktatásának és kutatásának problémái, valamint az 1880-as években oly sok gondot jelentő orvostörténeti monográfia kérdése. (...)

---

¹ Forrás: Kapronczay Károly: Az orvostörténész Wertner Mór időszerűsége. = Orvosi Hetilap, 1990. pp. 1543–1544. (Részlet.)

Wertner Mór nagyobb orvostörténeti írásai (– a szerk. megj.):

Wertner Mór: A dögvész útjai. = Pozsonyvidéki Lapok, 1879. 17. sz. pp. 1–2.

Wertner Mór: A régi járványokról. = Pozsonyvidéki Lapok, 1879. 49. sz. pp. 2–3.

Wertner Mór: A nőzés történetéhez. Adatok az orvos-természettudományi felfogások ismeretéhez a 17-ik században. = Állam orvos, 1880. pp. 54–56, 69–72, 77–79.

Wertner Mór: A közegészségtani ismeretek történetéhez. = Állam orvos, 1880. pp. 124–129.

Wertner Mór: A bájitalokról. = Állam orvos, 1881. pp. 35–39.

Wertner Mór: Miben szenvedtek és haltak meg a régiek? = Állam orvos, 1881. pp. 57–60, 66–74.

Wertner Mór: A régi közegészségügyről. = Állam orvos, 1881. pp. 84–87, 93–99, 101–106, 110–114.

Wertner Mór: A láttan történetéhez. = Gyógyászat, 1881. pp. 76–78, 115–117.

Wertner Mór: Orvostan és történelem. = Gyógyászat, 1881. pp. 311–315.

Wertner Mór: Aeskulap és utódai. = Gyógyászat, 1882. pp. 339–341, 366–369, 392–395, 416–419, 434–436, 455–458, 538–541.

Wertner Mór: Néhány bibliai betegség. = Közegészségügyi Kalauz, 1882. 1. sz. p. 1., 11. sz. pp. 1–2., 14. sz. p. 2., 19. sz. p. 3.

Wertner Mór: Csodahit, mystika s népgyógyászat. = Állam orvos, 1882. pp. 14–16, 24–28, 43–45, 58–60, 74–79, 86–87, 93–95, 108–111, 117–118, 141–144, 157–159, 172–175.

Wertner Mór: Orvostan és vallás. = Gyógyászat, 1883. pp. 641–647.

Wertner Mór: A legnagyobb tiszteletdíj. = Gyógyászat, 1883. pp. 691–694.

Wertner Mór: Orvostan és bölcsészet. = Gyógyászat, 1883. pp. 738–740, 770–772, 866–869, 880–884.

-
- Wertner Mór: A szaporodási viszonyok a régieknél. Orvos-régészeti tanulmány. = Állam orvos, 1883. pp. 9–12, 17–19, 35–38, 43–46, 53–56, 59–64, 70–71, 75–78, 83–87, 90–94, 107–110.
- Wertner Mór: Díjazási történetek. Tollrajzok az orvosi praxis múltjából. = Közegészségügyi Kalauz, 1883. 12. sz. pp. 2–3., 19. sz. p. 3.
- Wertner Mór: Utazás az orvoshoz. Ókeleti orvos-művelődéstörténeti rajz. = Gyógyászat, 1884. pp. 164–167.
- Wertner Mór: Az ókori fürdőkről. = Gyógyászat, 1884. pp. 322–324, 334–336, 354–355.
- Wertner Mór: Az ókori orvosi rend állásáról. = Gyógyászat, 1887. pp. 190–191, 307, 318–319, 361–362, 435–436, 481–484.
- Wertner Mór: Árpád kori orvosi adatok. = Orvosi Hetilap, 1889. pp. 531, 559–560, 571–572.
- W[ertner Mór]: A régi rómaiak fürdőzése. = Hosszú Élet, 1889. pp. 102–103.
- Wertner Mór: Középkori magyar orvosok és gyógyszereszek. = Századok, 1893. pp. 599–608.
- Wertner Mór: A magyarországi járványok történetéhez. = Közegészségügy, 1914. No. 2. pp. 14–16. No. 3. pp. 22–24.
- Wertner, Moriz: Die Pest in Ungarn 1708–1711. = Deutsches Archiv für Geschichte der Medizin und Medizinische Geographie, 1880. pp. 51–64.
- Wertner, Moriz: Ueber die Fortpflanzungs-idee der Alten. = Deutsches Archiv für Geschichte der Medizin und Medizinische Geographie, 1883. pp. 71–81, 382–389, 409–451.
- Wertner, Moriz: Über das Bäderwesen im alten Rom. = Kursaison, 1882. pp. 17–22.
- Wertner, Moritz: Über die Bedeutung des Wassers in der mystischen Heilkunde. = Kursaison, 1882. pp. 81–87, 97–101.
- Wertner, Moriz: Ueber das Bäderwesen im Alterthume. = Kursaison, 1883. pp. 1–6, 17–22.
- Wertner, Moriz: Altorientalische Kurgeschichten. = Kursaison, 1883. pp. 81–90, 129–136, 161–168.
- Wertner, Moriz: Die mystische Medizin. Vergangenheit und Gegenwart. = Pester med.-chir. Presse, 1880. pp. 96–100, 113–116, 133–135, 177–179, 241–243, 260–263, 280–282, 301–303, 326–327.
- Wertner, Moriz: Der erste Aderlass. Medizinische Tradition aus Alt-Griechenland. = Pester med.-chir. Presse, 1883. pp. 561–563, 579–580.
- Wertner Moriz: Alexander der Grosse als Kranker. = Pester med.-chir. Presse, 1883. pp. 801–804.
- Wertner, Moritz: Silhouetten aus der ärztlichen Vergangenheit. 1. Eine Augenoperation. = Pester med.-chir. Presse, 1884. pp. 716–719.
- Wertner, Moritz: Eine ägyptische Augenentzündung. Aerztliches Kulturbild aus der 19. Dynastie. = Pester med.-chir. Presse, 1885. pp. 150–151, 167–168.
- Wertner, Moriz: Ueber die Stellung des ärztlichen Standes im Altertum. 1. Aegypter. 2. Juden. 3. Perser. 4. Griechen. 5. Römer. = Pester med.-chir. Presse, 1885. pp. 895–897, 911–915, 933–936, 950–952, 969–972, 989–991, 1010–1012.
- Wertner, Moriz: Das grösste Honorar. = Pester med.-chir. Presse, 1886. pp. 88–91.
- Wertner, Moriz: Solon's medizinische Diplomatie. Kulturhistorische Skizze. = Pester med.-chir. Presse, 1887. pp. 476–478, 519–521.